

Кременець, червень 1910

Замку руїни — наче декорації до п'єси Шекспіра.
Гора називається Бона, а тому починаєш думати
про латину (bonum — добро), і про гувернанток
чи про колекційні паперові купюри.

Утім, сама ця гора виглядає похмуро:
порослий чагарниками конус,
безумовно, зрізаний. Від цілої споруди
залишилися чотири стіни, сторожова вежа
і глибокий колодязь, хранитель
колони з вичорнілого повітря
і безповітряної легенди
про закохану дочку власника замку.

Справа трьохсотлітньої давності,
але донині летить головою в безодню
прозорий привид у білій весільній сукні.

Дві гімназистки жбурляють в колодязь камені
і рахують секунди: вимірюють відстань.
Якщо пам'ятати закон тяжіння,
глибина обчислюється формулою, точно,
з деякою поправкою на час, який знадобиться звуку,
щоби виринути до світла. Намарна праця,
бо удару не чути. Дівчата вдивляються, нахилившись.

Одну, ту, що старша, звать Нехама (згодом — Надія),
другу звать Рахила (згодом — Раїса).
Рахилі чотирнадцять років, попереду ще
сімдесят шість (Нехама помре в тридцять),
хоча сьогодні це теж — давно проминуло.

Вічно, себто цілком собі поза часом,
уздовж вичорнілої вертикалі
назустріч старій єврейці
летить привид польської аристократки у шлюбній сукні,
і дві гімназистки вдивляються в глибину пустими
зіницями,
та варто їм ледь змінити напрямок погляду,
і, взявшись за руки, почати спускатися у долину —
очі наповняться пишним цвітінням садів,
шосткуватою біллю вапняних стін
і жовтогарячим ряхтінням дахів череп'яних...

І тоді з дна колодязя долинає відзвук глухого удару.

Бессарабія, Галичина, 1913 – 1939

АФОРИЗМИ

1.

Ребе Іцхак Леві сказав:
«Є дещо тотожне між людьми і деревами –
наше коріння у ґрунті».

2.

Ребе Шрага Мендлович сказав:
«Це міркування містить неточність,
бо коріння дерев ціле
і наповнене соками,
навіть якщо земля пересохла,
а наше коріння
розрізнене й висхле».

3.

Ребе Іцхак Штайнмахер сказав:
«Ця відмінність не має значення,
бо чи мертве, а чи живе,
але наше коріння – дає поживу».

4.

Ребе Шломо бен Єгуда сказав:
«Ми не владні судити про те,
чи живе наше коріння,
бо у нас є Помічник,
що прирікав нам воскресіння –
і обітниці вірний».

5.

Ребе Іцхак Штайнмахер сказав:
«Ось ви все роздумуєте,
а мені спокою не дає
образ дерева роду.
Ми малюємо стовбур гінким,
гілля – могутнім, розлогим;
ім'я предка – неначе плід,
достиглий і досконалий.
Та на ділі дерево роду
поступово вгрузає в землю.
Істинно кажу, в нього не тільки коріння в землі,
але й стовбур, і могутні гілки,
а ми – нерозумне листя,
осяяне сонцем Тори,
і про що ми тут розводимося?»

6.

Ребе Шрага Мендлович сказав:

«На жаль!

Як печально вимудрувати дерево,

що прирощується смертю,

що заглиблюється в землю.

Я думаю, в цьому присутня

тонка омана:

бо наше коріння в Землі,

а ця земля — не Земля,

лиш пустеля блукань, —

і, підвищивши голос,

ребе Шрага вів далі:

— Істинно вам кажу:

якщо хтось колись осмілиться

просіювати крізь найдрібніше сито

пісок Синайської пустелі,

аби відшукати рештки

тих, хто йшов із Єгипту, —

не здобуде нічого,

бо наше коріння — в Землі,

а ця земля — не Земля».

7.

І сказали всі четверо:

«Благословенне єси, дерево,

що востає у землю

що заглиблене в Землю.

Благословенний єси Ти, Хто

змушує його здригатися

в священному страху,

здригатися повністю,

від найтоншої галузки крони до кореня.

Тому що здригання оце,

тобто сама здатність

жахатися і здригатися

від страху або від болю,

є ознакою присутності життя».

.....

Значно пізніше, в сімдесяті,

після шестиденної війни,

археологи вдалися до розкопок

в Синайській пустелі

в пошуках того, що вони називають

матеріальними слідами сорокалітнього

блукання євреїв пустелею.

.....
Вони не знайшли нічого.

Карлсбад – Гамбург, липень 1914

ФОТОКАРТКА

Жінка у зрілому віці
з округлим і навіть ледь одутлим лицем,
в довгій сукні до п'ят
стоїть на тлі аж занадто мальовничої скелі
(майстерна декорація в ательє фотографа).

Про цю жінку відомо мало.
І навіть ім'я — Рахія —
збереглося лише на сторінці
автобіографії, яку написала
її старша донька, влаштовуючись на роботу
в якусь радянську контору
на початку тридцятих років.
«Моя мама — Рахія, службовка,
вмерла в липні 1919 року», —
тобто через п'ять років
по тому, як звісточка
була відіслана синові
(в той час — студентові-медику) в Гамбург;
на звороті — декілька фраз,
нема навіть звичних розпитувань
про здоров'я і побажань щастя,
лише нагадування про те,
що варто замовити новий костюм.

Очевидно, здоров'я юнака
в той час не викликало сумнівів.
Щастя ж не мислилося поза шлюбом
і вважалося наразі передчасним.
Так і не зрозуміло, чи Роберт встиг
замовити і отримати костюм ще перед серпнем,
коли його, громадянина ворожої держави,
депортували у зв'язку з початком
подій, які, за великим рахунком,
так і не закінчилися донині.

Якось раз бабця Рая
(тобто Рахія, яка змінила ім'я)
казала мені, що її свекруха
(тобто Рахія, яка не змінила імені)
перед самою смертю передала їй
всі свої коштовності.
Їх вистачило рівно на те,
щоби пережити чотири голодні зими,
що трапилися в наступні десятиліття.
Відомо також, що Рахія не сприймала
нових течій в мистецтві.
Вона заборонила синові
виставляти дві гравюри,
виконані в стилі пуантилізму.

Рахилія називала ці зображення,
утворені з цяток, — «висипний тиф».
Хвороба, від якої вона і вмерла.

Ось що сказав Роберт
у грудні 1952 року,
коли перспектива арешту
здавалася доволі чіткою:
«Двадцять століття почалося,
запізнившись на чотирнадцять років.
Я не знаю, коли воно закінчиться».

Здається, перша частина цієї фрази —
цитата; що ж до другої частини,
то двадцять століття для Роберта
добігло кінця 1954 року.

Одеса, 1913

ГРА В КАРТИ

Він любив повторювати,
а точніше — повторюватися:
якщо ти не розумієш того,
що відбувається тут,
ось кілька слів,
що прояснять ситуацію.

Перше — «так званий».
Додавай це до всіх
назв установ
і офіційних посад.
Друге — «нібито».
Додавай це до всіх
недоконаних дій.
Третє слово — «неправильно».
Додавай це до кожного
прийнятого рішення
і здійсненого вчинку.

Якось, коли роздавали карти,
друг запитав у нього,
чи існують вчинки,
до яких можна додати
слово «правильно».